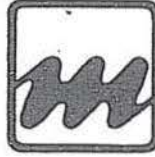

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

8

Kurucusu:
Hakkı Dursun YILDIZ

Mehmet AKALIN Armağani

İstanbul, 1997

TÜRK-İTALYAN (TRABLUSGARP) SAVAŞI VE BİR
KİTAP: "İTALYA'DA TÜRK ESİRLERİNİN HAYATI"

OĞUZ KARAKARTAL*

Millî birliğini 1870'lerde kuran İtalya, diğer Avrupa devletleri gibi kendisine bir sömürge ararken, gözlerini Osmanlı'nın Afrika'daki son toprak parçası olan Trablusgarp ve Bingazi'ye diker. Osmanlı devleti, İtalya'nın buraları işgaline hiç ihtimal vermezken, İtalyan kamuoyu bu işgale hazır hâle getirilmiştir.¹ 1911'de Trablusgarp'a ayak basan İtalyan kuvvetleri, savaşı genişletmek amacıyla Çanakkale'yi bombardımana tutar, Rodos ve Oniki adaya asker çıkarırlar. O tarihe kadar, Anadolu'da karşılaştıkları ilk Avrupalılar olan İtalyanlarla büyük bir problemi bulunmayan Türkler, onların bu saldırgan tavrı karşısında şaşkınlığa düşerler. Zira asırlardan beri Osmanlı kamuoyunda ve Tanzimat'tan sonraki edebiyatımızda az çok müsbet bir İtalyan imajı vardır. Ancak Trablusgarp, Rodos ve Oniki adayı işgalle kalmayan İtalyan kuvvetleri, buralarda zulümler yaparlar. Bütün bu hareketler Türkler arasında tepkiyle karşılanır. Berlin ve Selânik'te mitingler düzenlenir. Osmanlı hükümeti ülke içinde bazı tedbirler almak zorunda kalır. İtalyan hastanesi kapatılır, İzmir, Selânik ve Trabzon'daki İtalyanlar sürülür. Bu sürgün işinde Osmanlı devleti insanî şekilde hareket etmeye gayret gösterir. Mesela, Selânik'teki İtalyanların sürülmesinde şu yol izlenir:

"İtalyanların Selânik'i terk etmeleri için verilen müddet Mayıs'ın

* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹ Geniş bilgi için bk: Hale Şıvgın, "Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri", Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.18-20

29'uncu günü akşamı hitâm bulmuş olmasına binâen bu müddet zarfında bilâ-mazeret geri kalanlar polis marifetiyle toplandırılmış, Pire'ye gönderilmiştir. Tâbiyyet-i Osmaniye'de otuz bir aileden başka dul ve hasta olarak kırk yedi kişi kalmıştır. Onbeş yirmiye bâliğ olan hâmil kadınlarla, yetim çocuklar ve bunlara bakacak beş-on kişi bil-mecburiyye istisna edildi."²

Trablusgarp Savaşı, Osmanlı piyasasını da alt üst eder. Hemen her iş kolunda bir durgunluk göze çarpar. Ahmet Rasim'den öğrendiğimize göre, "İstanbul'da kitap neşrinde bir buhran" görülür.³ İtalyanlara karşı duyulan öfkeyse en fazla basın organlarında hissedilir. Yerli basında İtalyanları "karga, çakal, fare" gibi kelimelerle alaya alan karikatürler çıkar.⁴ Gazete ve dergi makalelerinde de, İtalyanlar iki yüzlülükle itham edilir.⁵ İtalyanların saldırganlığına en büyük tepkilerden biri de Ömer Seyfettin ve arkadaşlarından gelir. Ali Canib'e göre, "İtalya'nın Trablusgarp'a saldırışı edebiyat âlemimizde yazık ki bir heyecan uyandırmamıştır".⁶ *Genç Kalemler* dergisinde bazı intikam şiirleri neşredildiği görülür. Türk edebiyatına

² "Selânik'teki İtalyanlar", *Hak*, nr.95, 16 Haziran 1328(1912), s.1

³ Ahmet Rasim, *Muharrir Bu Ya*, (Haz: Hikmet Dizdaroğlu), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990, s.187

⁴ Orhan Koloğlu, *1911-12'de Karikatürler Savaşı*, Engin Yayınlar Basımevi, Ankara, 1989

⁵ İtalyanlara yapılan bu ikiyüzlülük ithamına Yahya Kemal Beyatlı da iştirak eder. Yahya Kemal, büyük savaş yıllarında farklı ittifaklar arasında yer değiştiren İtalya'yı iki yüzlü bulur: "Yüzüncü senesini kutlamaya vakit bulamayan İtalya'nın millî birliği üç ihanetle damgalıdır. Bu ihanetlerin birincisi İtalyan Millî Birliği'ni vücûda getiren Fransa'ya karşı Üçlü Birleşiş'e girmesi idi. Lâkin İtalya bu ihaneti 1916'da ikinci bir ihanetle temizledi. Yani Almanya ve Avusturya'dan birdenbire ayrılarak onlara karşı harbeden büyük devletlerin tarafına geçiverdi ve 1918'de muzaffer devletler arasında bulundu. Mehmâemken hissesini de aldı. İtalya'nın üçüncü ihaneti 1940'da boğulmak üzere bulunan Fransa'ya karşı, Almanya ile birleşerek oldu." *Mektuplar ve Makaleler*, İstanbul 1977, s.44; Cenab Şahabeddin de, İtalyanların bu ani karar değişikliklerini mizaç, coğrafya ilişkisi içinde orjinal bir şekilde izah eder. Alp Dağları ile Akdeniz arasında farklı coğrafyada bulunan İtalya bir zıtlıklar ülkesidir ve bu, İtalyanların şahsiyetine de damgasını vurur: "Başında Alp Dağları'nın ebedî buzları ve ayağında Vezüv, Etna, İstiromboli bürkanlarının ezeli ateşleri ile âlem-i şark ve âlem-i garb arasında bir hadd-ı fâsıl gibi bahr-i sefidin ortasına uzanmış; semt-i şimalîsi karlar altında donarken kısm-ı cenubîsi lavlar içinde yanıyor; yukarısı sâbit ü sâkit, aşağısı pür-zelzele pür-velvele; bütün İtalya'ya bir sahne-i tezad diyebiliriz.", "İtalya Ne Yapacak", *Nesr-i Harb, Nesr-i Sulh*, Dersaadet 1334(1918), s.32

⁶ Ali Canib Yöntem, *Ömer Seyfettin, Hayatı-Eserleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1947, s.22

Trablusgarp Savaşı'nın aksedişi henüz incelenmemiş bir konudur.⁷ Ancak elimizde İtalyanlara duyulan kızgınlığı ifade eden güzel bir misâl vardır. Halide Edib, 1912 tarihli *Handan* romanında kahramanlarını Sicilya'ya gönderdiği için okuyucularından protesto mektupları alır.⁸

İşte Trablusgarp Savaşı bu şekilde akislerle sürerken, Ömer Seyfettin, Primo Türk Çocuğu adlı hikâyesini neşreder. Primo Türk Çocuğu'nda beş parasız geldiği Türkiye'de ticaretle zenginleşen ve İtalya'ya geri dönen bir tüccarın kızıyla, milliyetinden uzaklaşmış bir Türk gencinin evlilikleri işlenir. İtalyan anne doğan çocuklarına Primo adını verir ve onu bir İtalyan gibi yetiştirmeye çalışır. Fakat Trablusgarp Savaşı ve İtalyanların yaptıkları zulümler, Primo'nun babasından önce Türklük şuurunu kazanmasını sağlar. Oğuz adını alan Primo artık babasıyla beraber Türk milletinin birer ferdi olacaktır.⁹ Ömer Seyfettin'in bu hikâyeyi yayımlarken zamanlaması çok önemlidir. Yazarın, yabancılarla yapılan evliliklerin zararlı olacağı ve hüsrana yol açabileceği fikri belki başka zaman aynı tesiri uyandırmayacaktır. Müftüoğlu Ahmet Hikmet de, 1909 tarihli ve Bir Mektup¹⁰ başlıklı hikâyesinde bir Türk-İtalyan evliliğinin beraberinde getirdiği meseleleri ele alır. Fakat Ömer Seyfettin, Primo Türk Çocuğu'nu İtalyanlara nefretin dorukta olduğu bir zamanda neşrettiği için hikâyesi,

⁷ Trablusgarp Savaşıyla ilgili makalelerin sayısı hayli fazladır. Misâl olarak, Halit Fahri Ozansoy'un "Deni İtalyanlara: Hatıftan Bir Hitab" başlıklı makalesini verebiliriz. (*Rubâb Mecmuası*, c.1, nr.6, 1328/1912) Piyesler arasında ise, Abdurrahman Ali'nin "*Devlet-i Aliye-İtalya Muharebesi*" ve Mehmet Raif'in *Osmanlı, İtalya, Trablusgarp Muharebeleri*, sayılabilir. Geniş bilgi için bk: Alemdar Yalçın, *II. Meşrûtiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985, s.154-159, Alemdar Yalçın'ın Trablusgarp Savaşı'yla ilgili piyeslerde adını zikretmediği, Recep Vehbi'nin 1912 tarihli "*Türkiye-İtalya Harbi*" piyesini de buraya eklemek mümkündür.

⁸ Halide Edib bu konuda şöyle der: "Şimdi de İtalyan olan her şeyi boykot edecektik. Herkes "makarna yemeyin, İtalyan malı almayacağım, İtalyanca konuşmayacağım" diye ant içip duruyordu. Bu da tabii Türkiye'de makarna fabrikalarının gelişmesine yol açtı. Bu devirde benim "*Handan*" romanında, belirli bir karakter değişik bir hava çalmış olmasından dolayı, Selânik'ten bir hayli şiddetli mektuplar aldım." *Mor Salkımlı Ev*, 7. Baskı, İstanbul 1985, s.140

⁹ Geniş bilgi için bk: İnci Enginün, "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Yabancılar", *Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Yayın. İstanbul 1984, s.51

¹⁰ "Bir Mektup", *Resimli Kitap*, c.III, nr.15, K.Evvel 1325(1909)

Müftüoğlu'nun Bir Mektubu'ndan daha tesirli ve daha kalıcı olmuştur.¹¹

Trablusgarp Savaşı, Türklerin zihnindeki müsbet İtalyan imajını sile- rek yerine saldırgan, dostluğun değerini bilmeyen ve iki yüzlü bir İtalyan imajı koyar.Ancak bu imaj, kaynağını Türk milletinin ırkî vasfıyla İslâmi- yet'ten alan, uzun süreli kin tutmama ve düşmanlıkları unutmama seciyesi sa- yesinde, Millî Mücadele'den sonra tekrar müsbet hâle dönmeye başlaya- caktır.

Ben bu yazımda, Trablusgarp Savaşı sebebiyle kaleme alınan ve İtal- yanlara duyulan öfkeyle küçümsemeyi ifade eden, M. Alişan'ın "*İtalya'da Türk Esirlerinin Hayatı*" adlı kitabını tanıtmak istiyorum.Yazarı hakkında bir bilgi bulamadığım ve savaştan sonra 1914'te neşredilen bu kitap, dev- rinde bir ihtiyaca cevap vermiş olmalıdır.Edebî eser hüviyeti taşımayan bu tür kitapların da bilinmesinin, yararlı olacağı kanısındayım.

* * *

İtalyan askerlerinin Ekim 1911'de Trablusgarp'a çıkmasıyla başlayan Türk-İtalyan Savaşı, bir yıl, onaltı gün sürer.Rodos ve Oniki adanın işgal- leriye 5 Mayıs 1912'dedir."*İtalya'da Türk Esirlerinin Hayatı*", Rodos' a üstün silahlarla saldıran İtalyanların burada bulunan az sayıdaki Türk kuv- vetini esir almasıyla başlar. İtalyan askerleri, Türkleri esir ettikleri için za- fer sarhoşluğu içindedirler ve başarılarını Chianti marka şaraplarıyla kutlarlar.Esir Türk askerleriye "tahkîr ve yuhalar" eşliğinde Napoli'ye çıkarılır ve yerli idareye teslim edilirler.¹² Esir tutuldukları lambasız bodrum odalarında, çay tası içinde sabunlu su gibi bir çorba ile beş on telden oluşan makarna verilen Türk esirlerinden bazıları hastalanırlar.

¹¹ Bununla beraber, milliyet fikrinin yeni teşekkül etmeye başladığı ve henüz ma'şerî ter'i (kollektif tasavvur) hâline gelmediği bu yıllarda her iki yazarın da tavrı çok mühimdir.Zira 1910'lu yıllarda toplum içinde Türk-İtalyan veya geniş manada yabancılarla evlilikler görülebiliyordu.Sultan Abdülhamid'in yaverlerinden İtalyan Romei, Selim Paşa'nın kızlarından Feride Hanım'la evli idi: Said N. Duhanî, *Beyoğlu'nun Adı Pera İken* (Çeviren: Nihal Önel), Çelik Gülersoy Vakfı,İstanbul Kütüphanesi Yayın. İstanbul 1990, s.40; Ayrıca Halide Edib'in 1913'te tefrika edilen ve 1919'da kitap olarak çıkan *Son Eseri* adlı romanında İtalyan Donna Angelo ile Asım isimindeki Türk evlenirler.Peyami Safa , yıllar sonra yazdığı *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda yine böyle bir Türk-İtalyan evliliğinden doğan ve romana adını veren Noralya(Nuriye)'yı şahıs kadrosunda önemli bir yere yerleştirir.

¹² İtalyanların esir aldıkları Türkleri, İtalya'ya götürdükleri tarihî bir vak'adır: "İtalya'da Osmanlı Esirleri", *Tanin*, 1 Şubat 1912

Bunun üzerine Türk esirlerinin yiyecek miktarı artırılır ve bahçeye temiz havaya çıkmalarına müsaade edilir.¹³ Onları merak eden kocaları askerdeki İtalyan hanımları bu bahçeyi ziyarete başlarlar. Türk esirleriyle İtalyan hanımları arasındaki sohbet zamanla daha da ilerler: " Artık Mehmetçikler yalan yanlış öğrendikleri bir kaç kelimeyi de sarf edince bu makarnacıların karıları pek hoşlanıyor ve kendilerini salıveriyorlardı."¹⁴ Park hâlinde bulunan geniş bahçede, Mehmet Onbaşının kolunda bir Rosa, Bursalı Memiş'in yanında bir Clara olduğu hâlde, beraber dolaşırlar. Türk askerleriyle olan münasebetleri sonucunda bazı İtalyan hanımları hamile kalırlar: "Üserânın muayyen olan hurûc saati takarrüb edince bahçede birdenbire hayat-ı faalâne görülüyor. İtalyan karıları bol libâs iksâ ederek setre çalıştıkları balon gibi karınlarıyla zuhûr ediyorlardı." (s.12) "Sevdadan başka anası babası tanımayan İtalyan hanımlarının" bu durumu, yazar M. Alişan tarafından alaya alınır. Bu sırada "küfürbazlık ve ahlâksızlık hususunda pek meşhûr" olan İtalyan askerleri, mektup alamadıkları eşlerini merak etmektedirler. Hamile İtalyan hanımları çocuklarını dünyaya getirdikleri gün, Türk askerleri "kokonalarına verilmek üzere İstanbul'a Bursalı Hacı Bey'e yazıp ser'iyyen birer şal ve kendileriyle küçüklerle birer al fes sipariş etmişlerdi.

Fesler vürûd etmiş, üserâyâ ait olduğu için kolaylıkla gümrükten mü-rûr etmiş ve sahiplerine teslim edilmişti. Mehmetçikler memnun ve andıkları tahmin çıktığı için mesrûr olarak hediyelerini kokonalarına ulaştırmışlar ve tebrik edivermişlerdi." (s.15) Türk esirlerinin artık her biri geçici bir aile reisi olmuşlarken, İtalyan hanımları da hayatlarından memnundurlar ve sadakat yemini verdikleri kocalarını unutmuşlardır: "Aradan bir ay geçtikten sonra hayli müddetten beri neş'esiz kalan bahçe tekrar şenleşmişti. Bu defa sinyoraların yanlarında birer araba ve içinde köpil olduğu hâlde tenez-zühe ve pek sevdikleri Mehmetçikleri görmeye geliyorlar." (s.15) Esir Türk askerleri zaman zaman aralarında, esaretten kurtulunca çocukların ne olacağını konuşurlar:

"Bursalı Memiş- Sahih be onbaşım. Bunları düşünemedik. Hiş anam

¹³ Buna karşılık Osmanlı devleti aldığı İtalyan esirlerine en iyi şekilde bakmaya çalışır. Serbest bırakılmak istenen bir İtalyan esiri, gördüğü iyi muameleden dolayı geri dönmek istemez ve silah temizleyicisi olarak Türklerin yanında kalır: Hale Şivgin, A.g.e. , s.97

¹⁴ M. Alişan, *İtalya'da Türk Esirlerinin Hayatı*, Dersaadet, 1330, s.9

bunları ne edeceğiz.Vak vak da ötüyorlar.Heybeye yerleştiren durmazlar ki...

Tatar Hasan atılarak: Kabahat bizde değil ki, hükûmete terk ederiz, piçhaneye teslim etsin.

Mehmet Onbaşı- Bu erkekçe bir iş olmaz ki.Hele o günler ilişkin de görüşürüz." (s.17-18)

Türk-İtalyan Savaşı'nı sona erdiren Uşi(Ouchy) antlaşması, 15 Ekim 1912'de imzalanır.Antlaşma gereğince esirlerin serbest bırakılmaları ve değiş tokuşu sağlanır."Uzun müddetten beri kızgın çöllerde, kumlarda, top-raklar altında sefalet ve azabın en had edvârını geçirmiş, dünya hayatında tasavvur etmediği mahrûmiyetler görmüş Napoli âşıkları"(s.18) memleketlerine dönerler.

Kitabın sonunda sadece bu geri dönüşten bahsedilir.Çocuklara ne olduğu, İtalya'da mı kaldıkları yoksa Türk askerlerinin yanlarına mı alındıkları belirtilmez.

"*İtalya'da Türk Esirlerinin Hayatı*" adıyla Balkan Savaşı'ndan sonra 1914'de yayımlanan on sekiz sayfalık bu küçük kitabın, üst üste yenilgilerin yaşandığı bu devirde, düşmanla alay etmesi bakımından bir moral verme amacı taşıdığı düşünülebilir. Edebî yönü bulunmayan, propaganda mahiyetinde bir eser olsa da, Türk-İtalyan ilişkilerini değerlendirirken onu unutmamak gerekir. Türkler ve İtalyanlar sadece barış günlerinde ticaret, denizcilik, müzik ve mimarlık gibi sahalarda karşı karşıya gelmediler. Aynı zamanda Selçuklular'dan Trablusgarb'a ve Millî Mücadele'ye savaştılar da. Bütün bunlar sayesinde Yahya Kemâl'in ifâdesiyle, "İtalyanlar bizim seciyemizi, ahlâkımızı, gönlümüzü en tanınacak yerlerde tanıdılar."¹⁵

¹⁵ Yahya Kemâl Beyatlı, "Bir Hasbihâl Münabebetiyle", *Edebiyata Dâir*, 2.baskı, İstanbul 1984, s.74